
TOPONIMIE

VIORICA RĂILEANU

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**FAUNA ȘI FLORA ÎN HIDRONIMIA
ZONEI PRUT**

Abstract

This research is dedicated to names of waters from the hydrographical basin of the Prut. From the inventory of hydronyms the author has selected and examined micro-hydronyms which denominate the green and animal world comprising about 10% of the total number of hydronyms of the respective area. Studying these names is extremely important because it helps to know the social, economic life of a nation and, implicitly, to know the history of the Romanian language.

„Oricare ar fi metoda de lucru și specialitatea imediată a celui care se ocupă cu studiul numelor de locuri din limba română, acestea îl vor duce la concluzia, justificată de adevărul științific, că toponimia noastră e o *oglină* a istoriei, a geografiei și a graiului românesc”. (Ilie Dan)

Numele de locuri au o viață ascunsă, cu sensuri niciodată pe deplin înțelese, implicând numeroase substraturi: geografic, etnografic, sociolingvistic, economic, istoric și nu în ultimul rând mistic. Rândurile ce urmează sper să aducă puțină lumină asupra unor nume de ape și să arate locul important pe care-l ocupă unele plante și animale în procesul deonomastic.

Hidronimele reprezintă o categorie prioritară în cadrul toponimiei. Ele, ca și toponimele, joacă un rol de referință, un fel de „adresă” la scară planetară sau regională, cum este cazul de față.

Studiul reprezintă o încercare de a prezenta microhidronimele din zona Prutului, care au la bază un apelativ floronimic sau faunonimic. Ne-am propus să studiem aceste toponime, în ideea că ele au un caracter mai „obiectiv”, reflectă o nevoie onomatologică, împărtășită de un grup uman larg, spre deosebire de alte hidronime, care pot avea un caracter mult mai arbitrar, fiind și mai susceptibile la erorile de transmitere diacronică. De asemenea, un aspect important al acestor hidronime, uneori insuficient exploatate, este răspândirea lor spațială, care conține în mod intrinsec indicii privind ocupațiile, tradițiile, starea materială și socială a locuitorilor zonei cercetate și poate reprezenta argumente solide, uneori chiar foarte veridice, în lipsa documentelor istorice, privind vechimea unor „obiecte” și fenomene petrecute în timp, ceea ce confirmă valoarea lor de „documente vii”, la un moment dat.

Hidronimele, în special microhidronimele, își găsesc originea în graiul viu al vorbitorilor, având ca sursă principală de formare cuvinte ce exprimă noțiuni uzuale

din lexicul comun, așa încât reprezintă un adevărat tezaur de istorie și cultură, sunt expresia vie a graiului unei comunități lingvistice și partea integrantă a limbii unui popor. Ele cunosc o evoluție corespunzătoare devenirii istorice a poporului, pe care îl reprezintă, dar și a limbii sale. Este de la sine înțeles că studiul hidronimiei nu poate fi izolat de istoria limbii române, nu poate fi separat de restul tezaurului lingvistic, pentru că reflectând modul de viață, istoria, identitatea locuitorilor din anumite locuri, hidronimele ajută la cunoașterea vieții sociale, economice, religioase a unui popor și, implicit, la cunoașterea istoriei limbii respective. Prin urmare, studiul lor este deosebit de important pentru a aduce lumină asupra unor fapte discutabile și interpretabile din istoria poporului, dar și pentru istoria limbii române.

Cercetarea microhidronimelor s-a lovit întotdeauna de un impediment serios, în timp ce, de exemplu, oiconimele, antroponimele, chiar și macrohidronimele se bucură de o mai mare atenție din partea specialiștilor, a administrațiilor locale și oficiale, fixându-le în diverse studii, cataloage, nomenclatoare, hărți, atunci microhidronimele, având o circulație mai mult orală, locală au fost lăsate în umbră. Unităților onimice actuale și istorice nu au putut fi studiate temeinic până în momentul în care nu au fost identificate pe baza informațiilor colectate prin anchete de teren și din surse documentare (ulterior incluse în *Fișierul toponimic general* de la sectorul de *Istoria limbii, dialectologie și onomastică* de la Institutul de Filologie), dar și pe bază de observații și cercetări personale.

Microhidronimele țin de limbajul afectiv sau expresiv al vorbitorilor [1, p. 9] care urmăresc în permanență mediul de viață și fac adesea analogii între lucruri și ființe, transferând anumite semnificații de la o clasă de obiecte la alta. Or, microhidronimele sunt, aproape în exclusivitate, am putea spune, rezultatul spiritului fin de observație și de imaginație populară, factori hotărâtori în alegerea unor apelative drept calificative pentru unele denumiri de ape și „trădează o anumită atitudine subiectivă a poporului față de lumea fizică înconjurătoare, cum vede el lucrurile în mijlocul cărora trăiește și cum reacționează lingvistic atunci când nevoia de a le distinge unele de altele îi cere să le dea un nume” [2, p. 312], spre deosebire de macrohidronime pentru care de cele mai multe ori *botezătorul* se dovedește a fi administrația. Aceste denumiri ni se par deosebite și prin faptul că evocă natura terenului, a albiei râului, a apei sau vegetației din zona prin care apa își croiește drum.

Zona cercetată este deosebit de interesantă, prin faptul că ne furnizează numeroase „cazuri de studiu”. Hidronimele, din punct de vedere semantic, al obiectului denumit, pot fi clasificate în mai multe categorii:

- hidronime formate de la un antroponim: *Hârtopul Iancului, Hârtopul lui Baloș, Hârtopul lui Moise, Iazul lui Gherasim, Râpa Chirigiului, Râpa lui Siman, Râpa lui Bejenaru, Valea Casapului, Valea lui Adam, Valea lui Pasat, Valea lui Purice, Valea lui Samson, Valea lui Stamati, Valea lui Stancă, Valea lui Tănasă, Valea lui Vlad, Valea Oletei, Vălicica Radului* etc.;

- hidronime care exprimă o caracteristică, o însușire a cursului apei: *Călduroasa, Căznita, Cărnita, Dreptu, Duhanul, Dulcea, Împușita, Larga, Lunga, Neagra, Putreda, Recea, Saca, Sărata, Sărătura, Scurta, Strâmba, Șerbintea, Valea Lată, Valea Adâncă, Valea Seacă, Verdea* etc.;

- hidronime care își au originea în aspectele geografice ale locurilor prin care trece apa: *Aninoasa, Camencuța, Chetrușul, Glodeanca, Hlinoiaia, Humăria, Pietroasa, Pleșculeasa, Răchitoasa, Stâncăuți, Vărăria* etc.;

- hidronime provenite de la așezările pe care apele le străbat: *Bârlădeanca, Bălceana, Sârma, Valea Aninului, Valea Bujorului, Valea Cucoarei, Valea Toporului* etc.;

- hidronime care reflectă realități istorico-sociale: *Beciul Turcului, Jidauca, Râpa Bulgarului, Râpa Jidanului, Râpa la Cațachi, Sărbușca, Șatra, Țiganca, Valea Cazacului, Valea Fetei, Valea Hușului, Valea Jidanului, Valea Jidojinii, Valea Tătarului, Valea Turcului, Viile Grecii, Cumpărătura, În Cumpărături, Valea Ariilor, Valea Desetinelor, Valea Răzeșiei* etc.;

O altă categorie de hidronime este cea care utilizează în vocabularul geografic apelative referitoare la flora și fauna zonei prin care trec cursurile de apă, având legătură directă cu habitatul natural ori artificial al diverselor specii de plante, păsări și animale.

Hidronimia Republicii Moldova cuprinde circa 8000 de unități onimice, denumiri de râuri, râulețe, pâraie, lacuri, iezere, bălți, iazuri, fântâni, izvoare etc. Zona Prutului cuprinde 815 denumiri, dintre ele circa 10 % sunt cele de proveniență floronimică sau faunonimică.

Termenul *floronim* are la bază cuvântul *floră* „totalitatea plantelor dintr-o regiune” și elementul de compunere – *onym* „nume”. Moldova este cunoscută din timpurile străvechi ca o regiune cu vegetație deosebit de bogată și variată: codri, păduri, dumbrăvi, în care cresc (sau creșteau) numeroase specii de plante [3, p. 72]. Cele mai răspândite dintre ele și-au găsit reflectare în toponimie, dând naștere la unele denumiri de ape, ele fiind mai numeroase în acele zone unde există o vegetație mai bogată, mai variată, și mai puțin numeroase în acele locuri unde vegetația este mai săracă.

De obicei, ariile toponimelor floronimice corespund regiunilor de răspândire a unor specii de plante, arbori și arbuști. În categoria hidronimelor floronimice trebuie să se facă distincție dintre hidronimele formate direct de la nume de plante, adică de la apelative, și hidronimele formate indirect, adică de la nume de persoane, dar care au la bază de asemenea un nume de plantă [4, p. 175], atribuite persoanelor respective datorită spiritului creator al poporului, prin diferite asociații sau asemănări [5, p. 106]. Hidronimele care au la baza denumirii nume de plante de diverse specii, oferă date asupra vegetației trecute sau actuale și sunt păstrate ca atare din generație în generație. Nu trebuie exclusă nici posibilitatea că unele hidronime să fi fost denumite cu astfel de nume în mod arbitrar, spontan, fără vreo legătură directă cu realitatea propriu-zisă, cu intenția de a deosebi o realitate de celelalte înconjurătoare, prin analogie cu diverse caracteristici ale obiectelor cunoscute din împrejurimi, în acest caz, numai anumite trăsături au fost asociate de oameni cu diverse forme ale obiectului denumit și au pătruns în domeniul hidronimiei prin intermediul metaforei [6, p. 256].

Vegetația a fost și este utilizată în denominarea hidronimelor dintr-un anumit teritoriu. În general, numărul hidronimelor care au la bază apelative ce indică aspecte ale florei, și anume arbori sau plante (ne)cultivate de om sunt numeroase [7, p. 497]:

Baraghina (Manta, Cahul; Sofia, Hâncești)¹, *Cânepiști* (Zberoaia, Nisporeni), *Cânichiștea* (Țighira, Ungheni; Voinescu, Hâncești), *Cânichiști* (Borosenii Noi, Râșcani;

¹ În paranteze se fac trimiteri la unitățile administrativ-teritoriale actuale unde este localizată denumirea (comuna/satul, raionul).

Sărata Veche, Fălești; Burghilea, Fălești), *Cartofăriile* (Bujor, Hâncești), *Căpșuna* (Colibași, Cahul), *Curechiștea* (Fântâna Albă, Edineț), *Hameiul* (Tomai, Leova), *Harbuzăria* (Filipeni, Leova), *Hrișcorniță* (Criva, Briceni), *La Viile Vechi* (Dușmani, Glodeni), *Râpa Perilor* (Drojdieni, Nisporeni), *Râpa Viei* (Bujor, Hâncești), *Valea Cânepii* (Bulhac, Ungheni; Medeleni, Ungheni; Măcărești, Ungheni; Zberoaia, Nisporeni; Ustia, Glodeni), *Valea Harbuzăriei* (Pleşeni, Cantemir), *Valea Mălaiului* (Romanovca, Leova), *Valea Nucilor* (Cârnești, Nisporeni), *Valea Viilor* (Sărata Galbenă, Hâncești; Sărățica Nouă, Leova; Beștemac, Leova; Ustia, Glodeni), *Viile Grecii* (Catranâc, Fălești).

Plante legate de evenimente importante în existența omului, în apariția, dezvoltarea și evoluția societății omenesci:

Bozăria (Cârpineni, Hâncești), *Ciotcăria* (Pervomaiscoe, Hâncești), *Ciritei* (Paladea, Ocnîța), *Fânețele* (Drepcăuți, Briceni; Chiurt, Edineț), *Între Păduri* (Alexăndreni, Edineț), *La Livadă* (Șipoteni, Hâncești), *Merișorul* (Șofrâncani, Edineț), *Mesteacănul* (Ocnîța, Ocnîța), *Paragina* (Tomai, Leova), *Plopi* (Brătianovca, Hâncești), *Râpa cu Podbal* (Dușmani, Glodeni), *Râpa de la Plop* (Filipeni, Leova), *Râpa la Curmei* (Tigheci, Leova), *Răchita* (Doltu, Fălești), *Rediacul* (Brătianovca, Hâncești), *Rediul* (Șișcani, Nisporeni), *Rediul din Jos* (Badicul Moldovenesc, Cahul), *Rediul din Sus* (Badicul Moldovenesc, Cahul), *Rediul Mare* (Mereșeni, Hâncești), *Rediul Mic* (Mereșeni, Hâncești), *Sângera* (Sărata Veche, Fălești), *Schinoasa* (Colibași, Cahul), *Scumpia* (Badicul Moldovenesc, Cahul), *Socăria* (Câșlița-Prut, Cahul), *Ulmi* (Obreja Veche, Fălești), *Valea Bozului* (Sărata Galbenă, Hâncești), *Valea Copacului* (Trinca, Edineț), *Valea Cornului* (Grozasca, Ungheni), *Valea Fâmului* (Cetireni, Ungheni), *Valea Florii* (Orac, Leova; Caracușenii Vechi, Briceni), *Valea Frunzei* (Boroseni Noi, Râșcani), *Valea Pădurii* (Lipcani, Briceni; Hădărăuți, Ocnîța), *Valea Plopilor* (Târnova, Edineț), *Valea Poienii* (Ruseni, Edineț), *Valea Răchiții* (Izvoare, Fălești), *Valea Rediului* (Rădenii Vechi, Ungheni; Zberoaia, Nisporeni; Cărpineni, Hâncești; Negrea, Hâncești; Brătianovca, Hâncești), *Valea Teiului* (Vâlcele, Cantemir), *Valea Tufarilor* (Sărata-Mereșeni, Hâncești), *Valea Tufelor* (Pleşeni, Cantemir), *Valea Ulmului* (Șipoteni, Hâncești).

Zberoaia, Nisporeni; Cărpineni, Hâncești; Negrea, Hâncești; Brătianovca, Hâncești), *Valea Teiului* (Vâlcele, Cantemir), *Valea Tufarilor* (Sărata-Mereșeni, Hâncești), *Valea Tufelor* (Pleşeni, Cantemir), *Valea Ulmului* (Șipoteni, Hâncești).

Aceste denumiri se referă la vegetația ierboasă, la plantele sau arborii care au existat sau există într-o anumită zonă. Respectiv plantele fie formau „colonii” ce dominau locul respectiv, fie contrastau cu restul florei din zonă.

Cercetarea documentelor istorice ne oferă prilejul constatării caracterului efemer al existenței unor nume topice, datorate și intervenției omului asupra terenului, asupra naturii în general: iazurile dispar, pădurile au fost tăiate sau transformate, prin defrișare, în terenuri agricole sau pășune, mlaștinile sunt desecate, o râpă este împădurită, copacii, desemnați inițial pentru denumirea unui sat, s-au uscat, multe din speciile de plante și arbori, precum și multe din culturile existente pe vremuri au dispărut. Ca urmare a acestor transformări se constată diferențe între realități și termenii care le denumesc: unele nume topice pier odată cu realitatea materială pe care o desemnau, altele, pe măsura apariției unor elemente materiale noi, supraviețuiesc, dar nu mai exprimă adevărata însușire a realității, pentru că accepția numelui topic este departe de cea pe care a avut-o inițial. Cu toate acestea ele confirmă existența lor de odinioară, rămânând a fi mărturii incontestabile.

Nu numai natura florei i-a impresionat pe locuitorii unei zone geografice, ci și fauna ei. În hidronimia românească se cunosc multe nume topice care își au originea în numele unor animale sălbatice sau domestice, fapt care atestă importanța pe care a avut-o unele îndeletniciri pentru oamenii din regiune, cum ar fi păstoritul – ocupație străveche la români, albinăritul, vânătoarea, creșterea vitelor etc. De obicei, au devenit toponime numele de animale mari, de păsări sau de pești, ultima categorie fiind caracteristică mai mult obiectivelor hidrografice (râuri, bălți, lacuri etc.), reflectând prezența lor pe acest teritoriu, precum și diversitatea lor. Prin hidronime *faunonimice* se înțelege numele de ape, provenite de la apelative ce denumesc ființe din regnul animal. Pe baza analizei acestora se pot trage interesante concluzii, privitor la istoria și geografia unei anumite regiuni.

În ape și pe malurile lor trăiesc multe animale sălbatice, ceea ce face ca numele lor să fie purtate de unele ape: *Buhnării* (Rădenii Vechi, Ungheni), *Ciorăria* (Iablona, Glodeni), *Cănăria* (Gordinești, Edineț), *Fântâna Cucului* (Obreja Veche, Fălești), *Hulpării* (Doltu, Fălești), *Hulubița* (Beștemac, Leova), *Lebeda* (Iargara, Leova), *Lebedeuca* (Cazangic, Leova), *Lupa* (Filipeni, Leova), *Lupăria* (Soltănești, Nisporeni), *Râma* (Lăpușna, Hâncești), *Râpa Șerpoaicei* (Hănăseni, Cantemir), *Râpa Ursului* (Obreja Veche, Fălești), *Șerpăria* (Cioropcani, Ungheni), *Șerpoaica* (Sârma, Leova), *Tătarca* (Slobozia Mare, Cahul), *Târgul Cucului* (Colibabovca, Leova), *Valea Căprului* (Mărinici, Nisporeni), *Valea Cioarei* (Cetireni, Ungheni), *Valea Leului* (Boldurești, Nisporeni), *Valea Lupăriei* (Lupăria, Râșcani), *Valea Lupului* (Pârlița, Ungheni; Pereni, Hâncești; Cărpineni, Hâncești), *Valea Niorcanilor* (Zăicani, Râșcani).

Numele animalelor domestice date apelor se datorează utilizării lor frecvente în creșterea acestora [8, p. 206]: *Bourul* (Gașpar, Edineț), *Coama Porcului* (Cățeleni, Nisporeni), *Găinăria* (Dușmani, Glodeni; Ciolacu Vechi, Fălești), *Căprăria* (Horjești, Hâncești), *Găinoaia* (Tabani, Briceni), *Hărmășăroaia* (Bălănești, Nisporeni), *Iazul Boilor* (Limbenii Noi, Glodeni), *Porcării* (Doltu, Fălești), *Râpa Țigăiei* (Pietrosu Nou, Fălești), *Vadul Boului* (Giurgiulești, Cahul), *Valea Boilor* (Ocnița, Ocnița), *Valea Iepăriei* (Pânzăreni, Fălești), *Valea Măței* (Catranâc, Fălești), *Valea Țapului* (Manta, Cahul), *Valea Vișteilor* (Pârjota, Râșcani), *Zăvoiul Porcului* (Manta, Cahul).

Ca și în cazul hidronimelor floronimice, hidronimele faunonimice sunt formate direct de la nume de animale, adică de la apelative, și indirect, adică de la nume de persoane, dar care au la bază un nume de animal.

Denumirile care se referă la plantele cultivate și animalele crescute de om sunt importante, deoarece descriu realitatea naturală, dar și cea social-economică a zonei (ocupații ale sătenilor, relațiile lor sociale etc.) [7, p. 498].

Terminologia acestor domenii oferă prin deonomastice o întreagă gamă de hidronime și fiind rezultatul relaționării dintre spațiul înconjurător și percepția omului asupra acestuia, ea poate cuprinde, deopotrivă, mulți termeni literari: *Cânepiști*, *Valea Cânepii*, *Căpșuna* etc. și dialectali: *Hulpării*, *Hulubița*, *Cânichiști*, *Coroiul*, *Rediul*, *Valea Măței*, *Valea Niorcanilor* etc.

Este foarte instructivă o incursiune în toponimia acestor denumiri pentru a constata plasticitatea unor denumiri date de popor, pentru a redescoperi sensul arhaic al unor cuvinte, foste substantive comune, ce nu mai au astăzi un înțeles pentru mulți dintre noi.

În concluzie putem spune că hidronimele au fost formate datorită unor nevoi sociale. Ele oglindesc condițiile vieții materiale, nivelul de dezvoltare culturală, socială și istorică a societății în care au luat naștere. Martore ale trecutului, hidronimele sunt purtătoare de informații, ele servesc ca mijloc de exprimare al conținutului și al particularităților unei zone, care dovedesc vechimea și continuitatea noastră în acest ținut frământat de atâta istorie.

Singura modalitate de conservare și de luptă cu uitarea definitivă a lor ar fi concentrarea lor în studii și culegeri, în caz contrar vom suferi pierderi irecuperabile și odată cu ele, riscăm să pierdem și anumite trăsături definitorii ale locurilor în care trăim.

Având în vedere caracterul permanent deschis al multor probleme de toponimie, inclusiv hidronimie, este evident că sistemul de denominație nu este imuabil (permanent, constant), dat odată pentru totdeauna, el se modifică în decursul istoriei în așa măsură, încât fiecare orânduire socială lasă urme în toponimie. Astfel, și explicațiile oferite mai sus sunt perfectibile, și pot fi oricând revizuite în cazul în care noi informații devin disponibile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Anatol Eremia. *Dicționar explicative și etimologic de termeni geografici*. – Chișinău, Știința, 2006.
2. Iorgu Iordan. *Toponimia românească*. – București, 1963.
3. G. Popa-Lisseanu. *Izvoarele istoriei românilor*. – București, 1935, vol. IV.
4. Anatol Eremia. *Toponime formate de la nume de plante*. În: *Anale științifice ale Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe din RSSM*. 1961, vol. X.
5. Maria Cosniceanu. *În lumea numelor*. – Chișinău, 1981.
6. Iustina Burci. *Termeni geografici proveniți de la zoonime*. În: *Analele Universității din Craiova, seria Științe Filologice, Lingvistică, anul XXIX, nr. 1-2*. EUC, Editura Universitaria, 2007, p. 255-260.
7. Adela-Marinela Stancu. *Hidronime provenite din apelative referitoare la floră*. În: *Omagiu Gheorghe Bolocan*. – Craiova, Editura Universitaria, 2006, p. 497-502.
8. Ana Marin. *Considerații privind hidronimia, cu referire la structura hidronimelor din Dobrogea*. În: *Analele științifice ale Universității Ovidius, Constanța, Seria Filologie*, 2005.